

תעלומת גורלו של דוד ליוינגסטון

הקדמה מאת: צבי בן-צור

בדצמבר 2008 פירסם יוסי מלמן בעיתון הארץ את הכתבה הרצ"ב שסיקרה סימני שאלה קשים שהתעוררו לגבי מקום קבורתם של שני חללים מקרבות משמר העמק במלחמת העצמאות - דוד ליוינגסטון ויוסף קוחן (יש לציין שיוסי מלמן לא היה הראשון לפרסם ברבים את השאלות; קדמו לו ציפי אילן ונפתלי הולנדר מצוות "זמן חיפה" בסרט מ-1998). דוד היה ממתנדבי חו"ל (מח"ל) בהעפלה ויוסף היה ניצול שואה ומעפיל צעיר בספינה 'לטרון' שגויס ל'הגנה' לאחר ששוחרר ממחנה המעצר בקפריסין. על מנת להבין את ההמשך, יש לקרוא ראשית את הכתבה. בינתיים, הסתיימה פרשת מקום קבורתו של יוסף - לאחר בחינת כל הנתונים ובדיקות DNA נקבע בוודאות שבעל הקבר בעפולה הוא יוסף קוחן ז"ל, חלל של גד' 22 בחט' כרמלי, וב-2011 הוצבה ה"כרית" נושאת שמו על קברו בטקס מרגש. יפה שהמאבק העיקש והממושך של יוסף עופר, יוצאי גד' 22 וקרובי משפחתו של יוסף קוחן הביא בסופו של דבר לאיתור מקום קבורתו של יוסף. יחד עם זאת נשארה פתוחה, או ליתר דיוק נפתחה מחדש, תעלומת גורלו של דוד ליוינגסטון. היחידה לאיתור נעדרים בצה"ל (יחידת אית"ן) ממשיכה, לפחות פורמאלית, לחקור בנושא ומבקשת את עזרת הציבור. על השאלה שהעלה יוסי מלמן: אולי ליוינגסטון בכלל לא נהרג? , ועל השאלה: אם נפל אז מתי, איפה, כיצד והיכן קבור? , אין כרגע תשובות ברורות וכנראה לעולם לא תהייה. נכון למועד כתיבת שורות אלו (אפריל 2013), לא הוצבה מצבה לזכרו של דוד ליוינגסטון בהר הרצל, למרות שרשמית הוא נחשב נעדר צה"ל שמקום קבורתו לא נודע. מערכת אתר הפלי"ם וההעפלה - עפ"י העמדה הרשמית של צה"ל - ממשיכה לציין את דוד ליוינגסטון כחלל מלחמת העצמאות.

[הקש כאן](#) לצפות בסרט וידאו מ-2012 של צוות "זמן חיפה" - תסריט בימוי והפקה: ציפי אילן - על פתרון תעלומת הקבר. זאת גרסה מעודכנת לסרטה מ-1998 שהציג את תעלומת מקום קבורתו של יוסף קוחן.

14.12.2008 מוסף הארץ [+ הערת מערכת אתר הפלי"ם וההעפלה]

מי קבור כאן?

מאת יוסי מלמן | צילום: ירון קמינסקי

מיהו האלמוני שנקבר בבית העלמין בעפולה באפריל 1948? האם זה דוד ליוינגסטון, שנהרג בקרבות משמר העמק, כפי שחקוק על המצבה? ואולי ליוינגסטון בכלל לא נהרג, וזהו בעצם יוסף קוחן, שנהרג באותו יום ובאותו מקום, כפי שטוענים קרובי משפחתו ואחרים? אם כן, על סמך מה החליט ב-1958 הרב הראשי לצה"ל, שלמה גורן, כי זהו קברו של ליוינגסטון דווקא?

הקבר השביעי, בחלקה הראשונה, בשורה הראשונה, ליד שדרת הברושים, בסמוך לכניסה לבית העלמין של עפולה, הוא של דוד ליוינגסטון. על המצבה - "כרית", בעגה הפנימית של הרבנות הצבאית - חקוק:

דוד גינטר ליוינגסטון
בן פרידה ויוסף
נולד בגרמניה עלה בתש"ז
נפל בקרב משמר העמק
ד' ניסן תש"ח
בן 28 בנפלו תנצב"ה

בקבר מספר חמש ובקבר מספר שמונה, באותה השורה, קבורים יהושע בראון

וגדעון-גדליהו המר, אנשי פלמ"ח, שנהרגו באותו יום, 13 באפריל, בקרבות משמר העמק. במשך עשר שנים היה הקבר השביעי בשורה קברו של אלמוני. המצבה לליוינגסטון הוקמה ב-1958 על פי החלטה של הרב הצבאי הראשי לצה"ל, אלוף שלמה גורן, ואז ניתן לו גם מספר אישי: 174083.

ד"ר יצחק שנטל, קרוב משפחתו של יוסף קוחן, על הקבר השנוי במחלוקת. דורש לפתוח את הקבר ולבדוק אם יש בגולגולת חור של קליע

ב-12 ביולי 1958 בא לישראל מפילדלפיה מריוס ליוינגסטון, מורה להיסטוריה בתיכון. הוא התראיין לכמה עיתונים, שבהם ביקש את עזרת הציבור בחיפושיו אחר אחיו הנעדר, דוד. "מי הכיר את ליוינגסטון: צעיר אמריקאי בא לחפש את אחיו שנעלם", כתב אז יוחנן להב ב"ידיעות אחרונות".

לפנייתו של מריוס ליוינגסטון ענה זאב לופו, צעיר בן 28 מחולון. בדירתו הצנועה שמע ליוינגסטון את עדותו. לופו סיפר לו שדוד ליוינגסטון

נהרג בקרבות בקיבוץ משמר העמק, ושהוא עצמו זיהה את גופתו. על סמך עדות זו פסקה ועדה של שלושה קצינים בצה"ל, כי האלמוני הקבור בבית העלמין בעפולה הוא דוד ליוינגסטון. הרב שלמה גורן אישר את פסיקת הוועדה.

לפני כחמש שנים, לאחר תחקירים מקיפים של אנשי היחידה לאיתור נעדרים (אית"ן) בצה"ל, הגיעו שם למסקנה כי ועדת השלושה והרב גורן טעו או הוטעו וכי אין זה קברו של ליוינגסטון. להערכת אית"ן, טמונה שם גופתו של יוסף קוחן, חייל בגדוד 22 של חטיבת כרמלי, שנהרג גם הוא בקרבות משמר העמק. ההכרה של אית"ן בטעות - טעות שצה"ל מסרב, לפי שעה, להודות בה רשמית - מקורה במאבק עיקש שמנהלים זה כעשור שארי בשרו של יוסף קוחן (שלושה בני דודים מדרגה שלישית) יחד עם נפתלי הולנדר מוועד העמותה להנצחת גדוד 22 ויוסף עופר, האחראי על ההנצחה במשמר העמק.

דוד ליווינגסטון. דיווח על בניעת רימון

ככל שנוקף הזמן, הם יודעים, הזיכרון מתעמעם והעדים מתמעטים. לפני שיהיה מאוחר מדי, החליטו לצאת למאבק פומבי נגד צה"ל ומשרד הביטחון.

רק מעט ידוע על יוסף קוחן, והמעט הזה מקורו בעיקר במשפחת שינטל (שנטל). אריה שינטל היה ממייסדי הדפוס הקואופרטיבי "אות" בחיפה, איש של עקרונות וערכים. שינטל ויוסף קוחן היו בני דודים מדרגה שנייה (הסבתות שלהם היו אחיות). סיפור חייו של יוסף קוחן מופיע בספר "זכור" של צה"ל, ומבוסס על מידע שסיפק שינטל לעורכי הספר. וכך כתוב שם:

יוסף קוחן. עדות על חור שנכער במצחו

צילום רפרודוקציות: ירון קמינסקי

"קוחן, יוסף, בן בלומה ואלתר-מנחם, נולד בשנת 1925 בעיר אולקיש, פולין, בן למשפחת סוחרים אמידים, עשירה ומכובדת בעירו. יוסף סיים בית ספר יסודי וגדל באווירה של הבנה, חיבה וחום משפחתי רב. עם כיבוש פולין בידי הגרמנים נספתה כל משפחתו והוא ניצל בנס לאחר שעבר את כל מדורי הגיהנום של מחנות ההשמדה. עם השחרור הצטרף לתנועה חלוצית והתכוון לעלייה. יוסף היה מעולי אוניית המעפילים 'לטרון', אשר נתפסה על ידי הבריטים בהגיעה לחופי הארץ ואחרי היאבקות קשה שולחו נוסעיה למחנה העצורים בקפריסין".

לאחר ששוחרר ממחנה המעצר בקפריסין הגיע יוסף קוחן אל משפחת שינטל. ד"ר יצחק שינטל, בנו של אריה, מנהל את המאבק עם אחיו, ד"ר יוסף שינטל, ובן-דודם משה רוזנברג. "אני זוכר היטב את היום שבו הופיע יוסף קוחן בביתנו

בחיפה", נזכר יצחק שינטל, רופא בגמלאות מראשון לציון, שהיה אז תלמיד בית ספר יסודי. "הוא הגיע ימים אחדים לאחר שירד מהאונייה, שהביאה אותו מקפריסין לחיפה. אני חושב שהוא הגיע ארצה באוקטובר 1947, אך יתכן שאני טועה והתאריך היה מעט מוקדם יותר. גרנו אז ברחוב גאולה 2, בשכונת הדר הכרמל בחיפה. איני יודע איך הוא איתר את כתובתנו. לא היו לו בארץ קרובי משפחה בדרגת קרבה גדולה יותר. הוא התגורר אתנו ימים אחדים ואז עבר למקום שאינו זכור לי והחל לעבוד במחצבת ויצמן ליד חיפה. ועוד אני זוכר ביקור נוסף שלו בביתנו. זה היה נדמה לי באחד מימי דצמבר או אולי ינואר 1948. הוא בא עם מעט מיטלטליו - מזוודה קטנה ומרופטת ומיטת ברזל שנקראה אז מיטת סוכנות, ללא מזרן, והשאירם אצלנו. הוא סיפר כי הוא גויס לשירות צבאי בהגנה".

בתחילה הוא שירת ביחידות שליוו שיירות מזכרון יעקב לחיפה. אחר כך נשלח לקורס קשרים ועם סיומו הוצב במחלקה של פלוגה ב' בגדוד 22 של חטיבת כרמלי. באפריל 1948 לחם רוב גדוד 22 בקרבות בקיבוצים רמת יוחנן ואושה בעמק זבולון. מחלקה בפיקודו של צבי קילשטוק (קשת) נשלחה לסייע בקרבות משמר העמק. "הקיבוץ, היושב על כביש חיפה-ג'נין, שימש מטרה קוסמת ביותר

למפקד 'צבא ההצלה' פאוזי אל קאוקג'י", נכתב ב"תולדות מלחמת הקוממיות", הספר הרשמי של צה"ל. "כיבושו היה מאפשר את חסימת כביש ואדי מילר, שדרכו עברה באותו פרק זמן התנועה לצפון הארץ ואף לחיפה". כוחותיו של קולונל קאוקג'י תקפו ב-4 באפריל לפנות ערב. ההתקפה החלה בהרעשה ארטילרית - זו היתה הפעם הראשונה במלחמה שבה השתמשו הכוחות הערביים בתותחים.

לעזרת מגיני הקיבוץ הוחשו פלוגה של גולני, כוחות מחטיבת אלכסנדרוני, הגדוד הראשון של הפלמ"ח והמחלקה של קשת מכרמלי. המערכה על הקיבוץ נמשכה עשרה ימים. בסופה נסוג צבא ההצלה, והכפרים הערביים הקרובים לקיבוץ - מנסי, אבו שושה, נענע'ה, עוביה א-תחתא, ואבו זרייק - נכבשו ותושביהם גורשו.

יוסף קוחן הגיע למחלקה עם נשקו ומכשיר הקשר ב-12 באפריל, ערב המתקפה על הכפר אבו זרייק, ששכן בין משמר העמק להזורע. בקרב היה תפקידו רץ-קשר של מפקד המחלקה. "אני הייתי מפקד המחלקה שהסתערה על הכפר אבו זרייק ביום 13.4", סיפר צבי קשת (שהיה בעלה הראשון של העיתונאית סילבי קשת) בסרט קצר שעשתה על הפרשה ציפי אילן, למען עמותת גדוד 22. "תפקידנו היה לכבוש את הכפר. נפתחה לעברנו אש כבדה, בעיקר אש של צלפים. קיבלתי קליע בלחי ונפילתי על סלע. לידי רץ הקשר שלי, טוראי יוסף קוחן (הוא נשא מכשיר קשר) ושמעתי אותו צועק. ראיתי שנפל על הקרקע וחור נפער במצחו והרבה דם זב מפיו. ידעתי שזה סופו".

יצחק שנטל: "את הבשורה על נפילתו של יוסף מסרה למשפחתי נציגות מטעם ההגנה, כעבור שבועיים מיום נפילתו. את ההודעה קיבלה אמי. אני ואחי הצעיר יוסף היינו נוכחים. אבי היה מאושפז באותה עת, לאחר שנפצע קשות כשלושה חודשים קודם לכן בפיצוץ מכונית תופת בעיר התחתית בחיפה. הסתבר לנו שבעת חיולו מסר יוסף קוחן את שם אבי כקרוב משפחה ליצירת קשר במקרה של אסון. לאחר שיצא מבית החולים, לקראת סוף 1948, ביקש אבי לעלות לקברו של קוחן ופנה אל קצין העיר בחיפה. אז התברר לו כי אין שום מידע או רישום על מקום קברו. פטרו אותו בהרמת יד המבטאת מבוכה וחוסר אונים.

המצבה לזכר יוסף קוחן בהר הרצל, בחלקת הנופלים שמקום קבורתם לא נודע. נפגע בהסתערות על הכפר אבו זרייק צילום: תומר אפלבוים, באובאו

"אבי פנה אל היחידה להנצחת החייל במשרד הביטחון, אך גם שם לא ידעו לסייע לו. בלית ברירה, כשהוא עדיין בשלבי התאוששות מפציעתו הקשה, יצא אבי למסע חיפושים פרטי. הוא עבר בין חלקות צבאיות בבתי עלמין בצפון הארץ ושל קיבוצים בעמק יזרעאל. משלא הצליח במשימה חזר אל היחידה להנצחת החייל ולאחר פניות חוזרות הוקצה לו נציג מיוחד ורכב, והשניים יצאו לסיור בבתי עלמין בצפון הארץ במשך יום אחד, אך לשווא. בכך הסתיימו מאמצי החיפוש של המערכת הצבאית והביטחונית. כעבור כמה שנים, ב-1955 או ב-1956, נמסרה לאבי הודעה מטעם

היחידה להנצחת החייל במשרד הביטחון, כי הוחלט להכיר ביוסף קוחן ז"ל כחייל נעדר ולהקים לו מצבה בחלקת הנופלים שמקום קבורתם לא נודע, בהר הרצל".

לא עברו שנים רבות ולישראל בא מריוס ליוינגסטון כדי לפתוח בחיפוש אחר דוד, אחיו הנעדר. המידע עליו מועט אף מהידוע על קוחן. הוא נולד בברסלאו שבגרמניה (כיום ורוצלאב בפולין) ב-1919. הוריו התגרשו. האב, גינטר זליגמן, נסע לסין ושם כנראה מת בזמן הכיבוש היפני. האם, שנותרה עם שני ילדיה, מריוס ודוד, התחתנה בשנית עם רופא, יוזף לוסיאן. לאחר עליית הנאצים לשלטון עברה המשפחה לצרפת וב-1935 היגרה משם לארצות הברית, ושינתה את שמה לליוינגסטון.

דוד החל בלימודיו באוניברסיטה אך הפסיקם והתגייס במלחמת העולם השנייה לצי האמריקאי. לאחר המלחמה שב לאוניברסיטה, אך לאחר זמן מה, ב-1946, הפסיק את לימודיו והתנדב ל"הגנה". הוא נשלח לאירופה מטעם המוסד לעלייה ב', לעבוד על ספינות מעפילים. הוא שירת בחדר המכונות של ספינת המעפילים "חיים ארלוזורוב", שהפליגה משוודיה ומאיטליה, כשעל סיפונה 1,350 ניצולי שואה. ספינות בריטיות גילו אותה ולאחר קרב קצר החליט צוות הספינה לעלות, פשוטו כמשמעו, על חוף בת גלים בחיפה. המעפילים וכל אנשי הצוות, פרט לשלושה שהסתתרו בבטן הספינה, נלכדו והועברו למחנה מעצר בקפריסין. מאז אין עוד מידע אמין ובדוק על דוד ליוינגסטון, וכל מה שידוע הוא פרי שמועות, השערות וחצאי אמיתות **[** ראה הערת מערכת הפלי"ם וההעפלה בנידון המצורפת להלן לכתבה].**

כשהגיע מריוס לישראל הוא סיפר בראיונות לעיתונות שאחיו היה ציוני מגיל צעיר, ונזכר בהתרגשות כיצד נפרד ממנו ליד משרדי ה"הגנה" בניו יורק, בירך אותו בדרך צלחה ומאז לא ראה אותו יותר. מעת לעת, כך סיפר עוד, הגיעו מאחיו מכתבים, שנשלחו ממרסיי, גנואה, נפולי וקונסטנצה שברומניה. הראיונות של מריוס ליוינגסטון השיגו את מטרתם. זאב לופו מחולון נפגש אתו ועל סמך עדותו קבע הרב הראשי לצה"ל שלמה גורן שליוינגסטון הוא האלמוני שנקבר בעפולה.

העתק מעדותו של לופו מצוי בארכיון צה"ל ובתיק הפרשה של אית"ן. וכך כתוב במסמך: "הכרתי את דוד ליוינגסטון בקפריסין בתחילת שנת 1948. הוא הגיע בתור מלח מתנדב מארה"ב... כשאני עלייתי ארצה נשאר לפי מיטב ידיעתי דוד ליוינגסטון במחנה בקפריסין... עם עלייתי לארץ צורפנו לקבוצת נוער, להכשרה מגויסת לקבוצת השרון ברמת דוד. באחד הימים שבין ה-16-9 באפריל 1948 ראיתיו בארץ ברמת דוד. הוא לבש בגדי חאקי אמריקאי והיה מצויד ברימוני יד, שהיו קשורים לחגורת כדורים (בנדלורה). שאלתיו מה מעשהו והוא ענה לי שברצונו להתנדב לצאת לקרב וכי הוא נשלח לרמת דוד מפחד הבריטים, שעדיין היו בארץ וחיפשו את אנשי עלייה ב'. שאלתיו אם גויס והוא ענה לי, שהנו חייל ותיק ואין צורך לגייסו.

"הוא הצטרף כמתנדב לגדוד העמק. באותו ערב יצא עם יתר הלוחמים, שרובם היו עולים חדשים. למחרת בצהריים חזרו הלוחמים ודוד לא היה ביניהם. שאלתי לגורלו וענו לי שנהרג ברימון. הם סיפרו לי שהיה זה קרב קשה בסביבות משמר העמק באחד הכפרים הערביים... כעבור כמה זמן הביאו כחמישה-שישה הרוגים ומספר פצועים על משאית אזרחית ומיד הכרתי בין ההרוגים את דוד ליוינגסטון המנוח. זיהיתי אותו לפי נעליו האמריקאיות, לפי החגור המיוחד שלו ולפי בגדיו האמריקאיים וכמו כן לפי שערות ראשו. סיפרו לי שדוד נהרג על ידי רימון וכן גווייתו היתה מרוסקת. אני משוכנע במאה אחוז, שההרוג הנ"ל היה דוד ליוינגסטון ואין לי שום ספק בזה. להלן תיאור קצר של מראהו החיצוני: גבוה, חסון, שערות מסולסלות שחורות, מסופר קצר. הוא היה כבן 25 או 30".

זאב לופו נולד ב-1930 ברומניה. לאחר מלחמת העולם השנייה עבר לאיטליה, הפליג בספינת מעפילים שנלכדה בידי הצי הבריטי והועבר למחנה מעצר בקפריסין. לאחר שעלה לארץ ישראל, היה בחברת הנוער בקיבוץ רמת דוד והיה ממייסדי קיבוץ צאלים בנגב. שם הכיר את אשתו רחל. לבני הזוג נולדו שני ילדים, בן ובת. ב-1951 הם עזבו את הקיבוץ והחלו לנדוד בארץ. תחילה הדריך לופו בבית ספר חקלאי בבאר שבע, אחר כך בעפולה, עד שעברו להתגורר בחולון. בין השאר היה טרקטוריסט, אזרח עובד צה"ל ועסק בעבודת בנייה בנגב ובחריש שדות בשטח המפורז בגבול סוריה. כמה פעמים נקלע לתקריות אש ועל כך הוענקו לו ציונים לשבח. הוא מת ב-1960, כשנתיים לאחר מתן עדותו על ליוינגסטון, בגיל שלושים.

שלושים ושבע שנים לאחר מותו של לופו, ב-1997, באו נציגים של עמותת גדוד 22 למשמר העמק. הם עלו במעלה ההר, שבקיבוץ קוראים לו "הר הגעש", משום שהוא זרוע אבני בזלת. חברי הקיבוץ בנו על פסגתו גלעד, שעליו נחרתו שמותיהם של הנופלים בקרבות על הקיבוץ. שמו של יוסף קוחן נפקד מהגלעד. חברי העמותה דרשו לקבל הסברים מיוסף עופר, האחראי על ההנצחה ועל הגלעד. "אמרתם להם שלא שמעתי מעולם על קוחן", סיפר עופר בזמנו, "וכל עוד לא אקבל הוכחה חותכת, שמו לא ייחרת".

עופר, היום בן 79, מתקשה בדיבור בגלל מחלה, אבל הזיכרון שלו עדיין חד וצלול. בעזרת בתו דפנה הוא מגולל את סיפורו. הוא נולד ביוגוסלביה ב-1928, עלה לארץ ישראל בגפו בהיותו בן 12 והצטרף למוסד החינוכי המיתולוגי של השומר הצעיר, במשמר העמק. במלחמת העצמאות לחם בקרבות על הקיבוץ ואחר כך בחטיבת הנגב. לאחר המלחמה ועד לשנים האחרונות היה אחראי על טקסי הזיכרון וההנצחה במשק. בדבקות ובנחישות שלא היו מביישים את הטוב שבעיתונאים החוקרים, ותוך הקפדה על פרטים ואמינות של היסטוריון, הוא נטל על עצמו את המשימה לגלות מה עלה בגורלו של קוחן.

בתו אומרת כי אפשר שסיפור חייו - הפרידה בתחנת הרכבת מהוריו שאותם לא זכה לראות עוד - הוא שדירבן אותו למשימה. עופר סרק בעצמו בתי עלמין, חיפש, פנה, כתב, תישאל וטילפן לכל אדם, בישראל ומחוץ לה, שהיה מסוגל לתרום לו מידע. תוצאות תחקירו המפורט, שארך שנים אחדות, כונסו בכמה קלסרים מסודרים בנוקדנות. בין השאר גילה עופר מברק מוצפן שנשלח אל המפקדות של הכוחות שלחמו בקרבות על הקיבוץ, שבו נזכר שמו של "יוסף קוכב" בין הנופלים.

בתיעוד נוסף מצוין כי לבית החולים בעפולה הגיעה באמבולנס גופתו של אחד הנופלים בקרב של הלילה שבין 12 ל-13 באפריל. מבית החולים הועברה הגופה לידי החברה קדישא בעפולה. במסמכי החברה נרשם "אברהם בן אברהם" - המינוח לאלמוני באותם ימים - ליד שמותיהם של יהושע בראון וגדעון-גדליהו המר, שנהרגו במשמר העמק. החברה קדישא קברה את השלושה בבית העלמין בעפולה. פרטים אלה מחזקים את ההשערה שבקברו של האלמוני, שהוחלט כי הוא ליוינגסטון, טמונה בעצם גופתו של קוחן.

אך טבעי שבניסיונותיו להגיע לחקר האמת נאלץ עופר לפענח גם את חידת גורלו של ליוינגסטון. עופר גבה עדויות מאנשי המוסד לעלייה ב' והפלי"ם שהפעילו את ספינות המעפילים, ממתנדבים זרים ששירתו על הספינות, מאלמנתו של מריוס ליוינגסטון ומשתי בנותיהם, שאחת מהן מתגוררת בניו זילנד. מהעדויות מצטיירת תמונה מקוטעת של דוד ליוינגסטון, שהנסתר רב בה על הגלוי; כמה מהעדים

שעופר פנה אליהם נרתעו מלדבר על ליוינגסטון, כמו חששו לחשוף סוד אפל.

מאוסף העדויות התגבשה ההערכה, שלאחר תפיסת "חיים ארלזורוב" בפברואר 1947 בידי הבריטים, הועבר ליוינגסטון כרוב אנשי הצוות והמעפילים למחנה מעצר בקפריסין. בשלב מסוים הבריחו אותו אנשי המוסד לעלייה ב', והעבירוהו לאירופה. ארתור ברנשטיין, ימאי מתנדב ששירת עמו ב"חיים ארלזורוב", העיד: "אני זוכר את דייב כאדם רציני ואינטליגנטי וחבר נאמן". ברנשטיין סיפר כי שירת עם ליוינגסטון גם על ספינת המעפילים "נורתלנד", ששמה הוסב ל"מדינת היהודים": "היינו שותפים לתא כאשר עגנו בפורט דה בוק בתחילת קיץ 1947, עד עזיבתי את האונייה בבאיון בסביבות 20 ביולי".

מסמכים נוספים מארכיון המוסד לעלייה ב' מעידים כי ליוינגסטון היה מצוות להפליג על אחת משתי ספינות ה"פאן" בספטמבר 1947, "פאן קרסנט" ו"פאן יורק". אך על פי עדויות הצוותים, הוא לא הפליג בסופו של דבר [**ראה הערת מערכת אתר הפלי"ם וההעפלה בנידון המצורפת להלן לכתבה]. מקיץ 1947 אין עוד תיעוד על גורלו. עד אחד טען כי ראה את ליוינגסטון במדי הצבא הבריטי עוד בהיותו במחנה מעצר בקפריסין. עד אחר סיפר לעופר שראה את ליוינגסטון בקהילה של "עדי יהוה" בארצות הברית זמן מה לאחר אפריל 1948, המועד שבו נהרג במשמר העמק על פי עדותו של זאב לופו.

העדויות של לופו היא היחידה על כך שליוינגסטון נהרג בקרב. לפי לופו, גופתו של ליוינגסטון היתה על המשאית שהובילה גופות של לוחמי פלמ"ח. החוקר ירח פארן מיחידת אית"ן, המטפל בתיק, גילה בתחקיר שאנשי הפלמ"ח תיעדו במדויק את חלליהם. להערכתו, אילו היו נתקלים בגופת אלמוני היו לבטח מציינים זאת. לופו תיאר את ליוינגסטון כשחור שיער ומתולתל, אבל מהתמונות המעטות ששרדו אפשר להתרשם, כפי שהתרשמה גם עורכת הסרט ציפי אילן, שהוא היה בהיר שיער ולא מתולתל.

המוצא הסביר וההגיוני הוא לפתוח את הקבר ולנסות להשיג זיהוי של הגופה על פי הדי-אן-איי. אבל באית"ן טוענים, כי אפשרות זו למעשה אינה קיימת, משום שזיהוי כזה אפשרי רק באמצעות השרשרת הנקבית; ולקוחן לא היתה אחות ששרדה, או בת. חוץ מזה, על פי הערכת החברה קדישא בעפולה, יתכן שמים חדרו במשך השנים אל הקרקע ועצמות הקבורים בבית העלמין נפגעו ללא הכר. ואילו יצחק שנטל ונפתלי הולנדר דבקים בדעתם, כי על צה"ל לפתוח את הקבר ולבדוק אם יש בגולגולת חור המעיד על פגיעת קליע. אם כך יתגלה, זו תהיה ההוכחה הניצחת לכך שזהו קברו של קוחן.

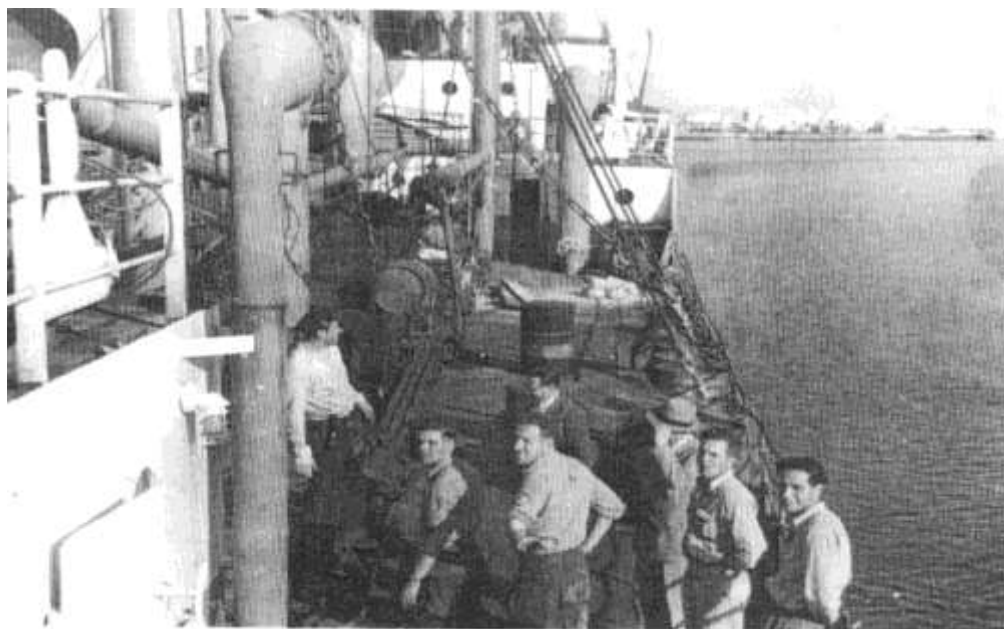
לתסבוכת שנוצרה יש להוסיף גם את יורשיו של זאב לופו, ובמיוחד בנו משה זאבי (אלמנתו של לופו מתה לפני כשלוש שנים). "כשאבי נפגש עם מריוס ליוינגסטון הייתי בן שנתיים, כך שאני לא יכול לדעת", אומר זאבי, המגדיר עצמו קולנוען, "אבל כשחוקרי אית"ן באו אלי עם התחקיר שלהם הבנתי שזהו תחקיר ילדותי. סיינס-פיקשן. הם רצו שאני אחתום להם שאולי אבי טעה בעדותו. אני יודע שאבי היה גיבור. הוא נפצע כשעלה על מוקש. הוא זכה לצל"שים. הוא סלל כבישים בתמנע ובים המלח. במסמכים בצה"ל שמייחסים את העדות לאבי לא מופיעה חתימתו. אולי אנשי הוועדה של צה"ל בכלל המציאו את זה. לא אתן שיפגעו בזכרו ובכבוד של אבי".

תגובת דובר צה"ל מצביעה על המבוכה שמעוררת הפרשה: "לאורך שנים פועל אית"ן לפתרון שאלת מקום קבורתו של טוראי יוסף קוחן ז"ל ועומד בקשר עם

משפחתו של החלל ועם העמותה של גדוד 22 מחטיבת כרמלי. למשפחתו של החלל ולעמותה ניתנה הבטחה להמשיך במאמץ שיאפשר פתרון הסוגיה מול הרבנות הצבאית". נראה כי בצה"ל חוששים מיצירת תקדים. נכון שהרבנות הצבאית ואית"ן איתרו, זיהו וקברו בעבר חיילים, שקודם לכן הוכרזו נעדרים, אלמונים או חללים שמקום קבורתם לא נודע. "כריות" הועתקו מחלקת החללים שמקום קבורתם לא נודע בהר הרצל לבתי עלמין אחרים. אבל עוד לא קרה שצה"ל יחליף מצבה של חלל, שהרב הראשי לצה"ל, שהוא הפוסק העליון לעניין זה, קבע בוודאות כי זוהו כראוי, כפי שהיה במקרה של ליוינגסטון.

** הערת מערכת אתר הפלי"ם וההעפלה בנידון: אבי ליבני ז"ל, שהיה מלווה ב'עצמאות', העיד לפנינו שהפליג עם דוד באוניה וצירף את התמונה הבאה מסיפונה בנמל קונסטנצה:

משמאל לימין בחזית: דוד מגן (ברצ'יק), אבי לבני, טדי ורדי, גוי אמריקני ודוד ליוינגסטון.

